

O KRIŽEVAČKIM BUNARIMA

Branka Beović, dipl. ing. građ.

Ovoga puta u rubrici *Zanimljivosti* evo jedne zanimljive priče iz Križevaca. Turistička zajednica grada osmislila je projekt: *U potrazi za križevačkim zdencima – čarobnjakovo čudesno vrelo*. Kroz projekt su uređeni javni gradski bunari, njih dvadesetak, te je pripremljena zanimljiva i edukativna ruta za djecu i odrasle. Bunari su građeni tijekom 19. stoljeća za potrebe opskrbe stanovnika vodom i služili su svrsi sve do izgradnje javnog gradskog vodovoda. Obilazeći bunare upoznaje se povijest grada, znamenite osobe koje su tu živjele te se saznaju predaje o postanku i imenu Križevaca.

Na bunarima se nalaze kapljice s brojem i simbolom, a cilj je povezati ih s pratećom pričom unoseći broj s bunara.

KOLIKO JE BUNARA BILO KRAJEM 19. STOLJEĆA?

To 1886. godine saznajemo od Kvirina Vidačića u *Topografično-poviestnim crtama slob. i kr. grada Križevca* u kojima je zapisao da je:

... Grad providjen dovoljno zdravom i pitkom vodom u javnih i privatnih bunarima, kojih broji 40 u samom gradu te ka gradu spadajućih selih 8.

... ima tri poveća trga od kojih je najljepši „Zrinjskijev“ (danas je to Nemčićev trg). Ovaj trg okružen je najljepšimi zgradama, zasadjem drvoređi, izprekrižan putevi, razdieljen u nasade na englesku, urešen po sriedi bunarom i ogradjem žicom.

Ovog bunara na Nemčićevom trgu danas više nema.

PREDAJA O POSTANKU KRIŽEVACA

Križevci su jedan od najstarijih gradova sjeverozapadne Hrvatske, grad bogate i slavne prošlosti, a predaja o postanku Križevaca vezana je uz bunar i crkvu Sv. Križa.

Kvirin Vidačić je u *Topografično-poviestnim crtama slob. i kr. grada Križevca* zapisao sljedeće:

Na mjestu, gdje se sada nalazi crkva Sv. Križa, bio je bunar. Godine 598., koja je u povijesti poznata po velikoj suši, kakve niti prije, a niti kasnije nije bilo, presahnula su sva vrela, potoci, čak i velike rijeke. Presahnulo je i vrelo ovoga zdenca. Iste te godine zaratili su naši pradjedovi Hrvati, tada još pogani, s divljim Obrima. Zbog velike

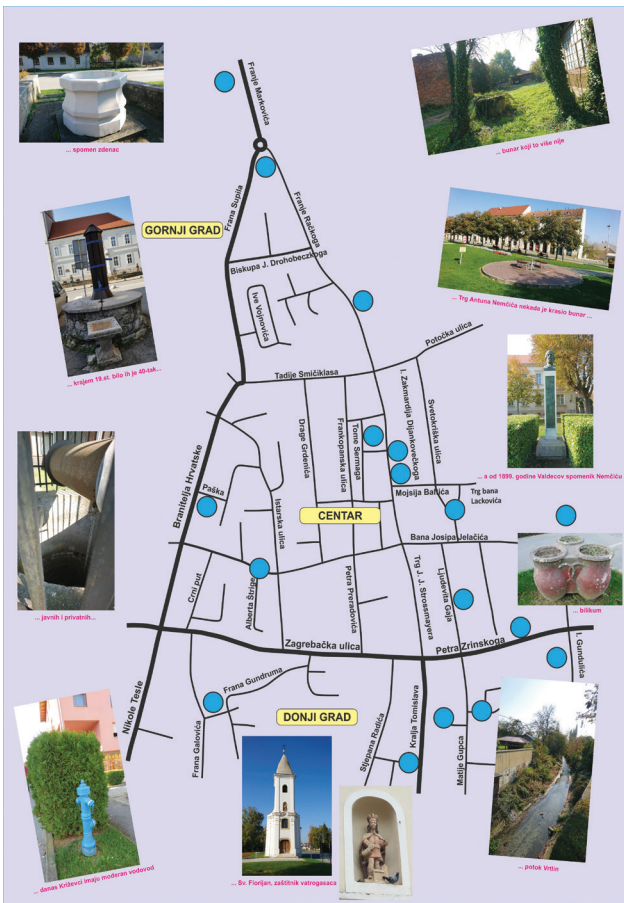
nestašice vode obje su vojske u ljetnim mjesecima morale odustati od vojevanja i tražiti pomoć protiv zajedničkog neprijatelja – smrti od žeđi. Vojska, žene i djeca tumarali su po šumama i dubravama u potrazi za makar malenom mlakom da privremeno ugase žeđ. Jedna postrojba Hrvata došla je do ovoga zdenca, vođa je željno zavirio unutra, ali ... zdenac je presahnuo! Zdvojan je želio krenuti dalje, ali se njegovoj kćeri pričinilo da se na dnu zdenca nešto cakli. Bacila je unutra posudu kojom se grabi voda, a kad ju je izvukla, posuda je bila puna vode, a nad vodom je plivao – križ, raspelo Isusa Krista. Začudeni, pogledahu oni opet u zdenac, a unutra, iz mjesta gdje je djevojka opazila križ, obilno je izvirala voda. Utaživši žeđ, utaborili su se na tom čudesnom mjestu, a kada je rimski papa uskoro u ove krajeve poslao vjerovjesnike, primili su Vjeru, a na mjestu gdje im se ukazao križ, sagradili su prvu crkvu na čast sv. Križa.

CRKVA SVETOGA KRIŽA

Crkva Svetoga Križa se u pisanim dokumentima prvi put spominje 1232. godine. Služila je kao župna crkva do 1786. godine, a oko crkve je bilo i najstarije križevačko groblje. U njoj se nalazi jedan od najljepših baroknih oltara kojega je 1756. godine izradio kipar Francesco Robba te slika Otona Ivekovića s prikazom „Krvavog sabora križevačkog“. Izvan funkcije bila je skoro 100 godina. Služila je kao skladište, zatvor i pribježište vojskama, a današnji je izgled dobila 1913. nakon obnove izvedene po nacrtima arhitekta Stjepana Podhorskoga. (Žulj, 2006.)

Slika 1: Crkva Sv. Križa i replika krune bunara, uz bunar je vezana predaja o nastanku crkve i imena grada (snimila: B. Beović)

Slika 2: Lokacija bunara, krajem 19. st. ih je u samom gradu bilo 40 (fotografije snimila: B. Beović)

Slika 4: Bunar u Ulici Matije Gupca (snimila: B. Beović)

Slika 5: Mali dragulj u Zakmardijevoj ulici (snimila: B. Beović)

Slika 3: Bunar u Ulici Frana Gundruma (snimila: B. Beović)

Slika 6: Bunar kod Vatrogasnog doma (snimila: B. Beović)

POŽARI, VATROGASCI I SVETI FLORIJAN

Križevci su do 18. stoljeća bili podijeljeni na dva dijela i to: Gornji grad i Donji grad. Požari nisu štedjeli niti Gornji, niti Donji grad.

Na tri su mjesta u Križevcima vidljivi znakovi štovanja svetog Florijana, nebeskog vatrogasca i zaštitnika od požara: kapelica svetog Florijana u Donjem gradu, stup s kamenim kipom sv. Florijana, tzv. *pil*, u Gornjem gradu

te kipi sv. Florijana na pročelju kapelice svetog Roka na početku gradskog groblja.

Zavjetna kapelica svetog Florijana podignuta je poslije velikog požara koji je poharao grad 1735. godine (izgorjelo je 97 kuća). Kapelica, obnovljena 1751. godine, ponovno je stradala u drugom velikom požaru 1775. godine te je potom obnovljena potkraj 18. stoljeća. Oltarna slika svetog Florijana rad je

Slika 7: Bunar u parku Gustava Bohutinskog, nekada dvorištu Gospodarskog učilišta (snimila: B. Beović)

Slika 9: Bunar u Ulici Franje Markovića, nedaleko od lipe gdje je započelo obilježavanje manifestacije *Križevačko veliko spravišće* (snimila: B. Beović)

Slika 8: Bunar u dvorištu nekadašnjeg Grand hotela (snimila: B. Beović)

Slika 10: Bunar u Kalničkoj ulici (snimila: B. Beović)

pavlina Ivana Rangera. Svetac u lijevoj ruci drži zastavu, a u desnoj vedricu s vodom i polijeva požarom zahvaćene kuće.

Vatra je 1807. i 1824. godine poharala Gornji grad, a 1809. godine, u razdoblju od osam dana, skoro sasvim je uništila Donji grad. (Žulj, 2006.)

Od 1874. godine Križevci imaju **Dobrovoljno vatrogasno društvo**. Prvi su članovi društva bili ugledni predstavnici gradskog poglavarstava, liječnici, vlasnici tvornica i obrtničkih radnji. U svibnju 1893. godine kupljen je, za ono doba, najsuvremeniji stroj – štrcaljka.

Godine 1925. rodila se ideja o izgradnji nove zgrade Vatrogasnog doma. Izabran je poseban odbor na čelu sa Stankom Žagarom. Projekt je besplatno izradio član Društva, Vjekoslav Fresl. Uz ovaj vatrogasni dom, izgrađen 1928. godine, nalazi se jedan od traženih javnih bunara.

STARI KRIŽEVAČKI BUNARI

Do izgradnje vodovoda za opskrbu vodom korišteni su javni bunari. Križevačke bunare iz svog djetinjstva lijepo je opisao Ivan Mihalić. U gradu nisi mogao ostati žedan, jer ih je bilo na svakom koraku. Bunari su bili pokriveni betonskom pločom, podzidani kamenim zidom, na

gornjem dijelu bila je pričvršćena ručka za pumpanje, a s druge se strane nalazila savijena metalna cijev iz koje je nakon pumpanja dotjecala voda. Ispod cijevi se nalazio betonski element u koji je istjecala neiskorištena voda. Voda se nosila u kantama od 20-ak litara, po potrebi i više puta dnevno. Zimi bi slamom ili krpom omotali metalnu cijev i drveni dio zdenca. Na izlazu cijevi bi se znale uhvatiti ledenice, a djeca bi ih sa zadovoljstvom lomila.

Nema više bunara kod crkve Sv. Križa, a ni drugi se ne koriste. U dvorištu, uz Gradski muzej, uređen je etno-park u kojemu su izloženi primjerci tradicijske arhitekture potkalničkog kraja, a među njima je sačuvan i jedan lijepi drveni bunar.

Danas većina građana ima vodu iz vodovoda.

IZGRADNJA JAVNOG VODOVODA

Inicijativa za izgradnju vodovoda postoji od 1952. godine.

Komunalno poduzeće Križevci započelo je s radom 1. siječnja 1954. godine. Godine 1960. su za gradski vodovod uređena dva bunara u Trsteniku. Od 1961. do 1962. godine napravljen je tlačni vod i crpna stanica, a prvi potrošači dobili su vodu.

Slika 11: Bunar u Ulici Mojsija Baltića (snimila: B. Beović)

Slika 13: Bunar u Ulici branitelja Hrvatske (snimila: B. Beović)

Slika 12: Bunar u Ulici Alberta Štrige (snimila: B. Beović)

Slika 14: Na putu prema željezničkom kolodvoru, bunar uz zgradu Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (snimila: B. Beović)

Godine 1962. nastavljeno je polaganje mreže kroz grad i priključivanje potrošača. Razvojem grada rasle su i potrebe za vodom. Godine 1966. izvršena su daljnja ispitivanja i otvorene nove bušotine na vodocrpilištu „Trstenik“, a 1982. godine rekonstrukcijom crpilišta Trstenik i izgradnjom vodospreme Bukovje, kapaciteta 2000 m³, osigurana je sigurna opskrba vodom.

Nova izvorišta vode otkrivena su na lokaciji Vratno. Tijekom 1985. i 1986. godine izgrađen je magistralni cjevovod „Vratno-Križevci“ te vodocrpna stanica i vodosprema „Vratno“. Vodoopskrbna mreža se širi dalje.

VODOOPSKRBA DANAS

Djelatnost javne vodoopskrbe na području grada Križevaca (i općina Sveti Petar Orehovec, Sveti Ivan Žabno, Gornja Rijeka i Kalnik) danas obavlja tvrtka Vodne usluge d.o.o., Križevci. Kao što je već spomenuto, stanovnici se vodom opskrbljuju iz dva vodocrpilišta. To su „Trstenik“, kapaciteta 20 l/s, smješten na južnoj strani

grada Križevaca i „Vratno“, kapaciteta 60 l/s smješten na podkalničkom području.

Godišnje se s vodocrpilišta „Trstenik“ i „Vratno“ potrošačima grada Križevaca isporučuje oko 622.000 m³ vode (Vratno-77%, Trstenik-23%), od toga kućanstvima 486.422 m³ (78%), a industriji 136.220 m³ (22%).

Duljina javne vodoopskrbne mreže grada Križevaca iznosi nešto više od 169 km (stanje 31.12.2018. godine). Na javni je vodoopskrbni sustav priključeno 13.070 stanovnika (62%), a vodom iz vlastitih bunara ili izvora opskrbljuje se 8.502 stanovnika (38%).

(Izvor: *Izješće o stanju u prostoru grada Križevaca za razdoblje od 2014. do 2018. godine*)

U POTRAZI ZA KRIŽEVAČKIM ZDENCIMA

Projekt *U potrazi za križevačkim zdencima* – čarobnjakovo čudesno vrelo nije samo priča o križevačkim bunarima koji život znače i koje su Križevčani oteli zaboravu, nego puno više od toga.

Slika 15: Špina u dvorištu (snimila: B. Beović)

Slika 16: Fontana i obnovljena nekadašnja sinagoga na Strossmayerovom trgu (snimila: B. Beović)

To je ujedno i priča o križevačkoj povijesti i osobama koje su je obilježile poput bana Stjepana Lackovića i *Krvavog križevačkog sabora* 1397. godine; *wunderkinda*, mladog izumitelja Marcela pl. Kiespacha; liječnika dr. Frana Gundruma, književnika Antuna Nemčića, Mojsija Baltića, pavlinima, opernom pjevaču Albertu Štrigi i Vatroslavu Lisinskom, Franji Markoviću, trećem hrvatskom svecu, sv. Marku Križevčaninu, o lipi, bunaru i *Križevačkom velikom Spravišću*, *Križevačkim statutima*, o predaji o postanku Križevca, ujedinjenju dva grada 1752. godine kada dva Križevca postaju jedan grad – Križevci, gospodarskom

učilištu, Ljudevitu Vukotinoviću, nekadašnjem *Grand hotelu*, Magdi Logomer Herucini, Križevčanki koja je posljednja mučena 'vještica' u Hrvatskoj i koja je inspirirala Mariju Jurić Zagorku za lik kontese Nere u *Gričkoj vještici*. Ali, to je i priča o svim onim nepoznatim stanovnicima Križevaca koji su na bunare dolazili po **vodu života**.

Za Vas, koji nikada niste posjetili Križevce, ili ste kroz njih samo prošli, ispred nekadašnje sinagoge nalazi se pano sljedećeg sadržaja:

.... stari sam kraljevski grad i pozivam vas da probudite znatiželju...

LITERATURA

Vidačić, K. (1886.): Topografično-poviestne crte slob. i kr. grada Križevca. Tiskara G. Neuberga, Križevac.
 Husinec, R. (1995.): Križevci: grad svetoga Marka Krizina – Križevčanina. Ogranak Matice hrvatske, Križevci.
 Husinec, R. (1995.): Gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima. Ogranak Matice hrvatske, Križevci.
 Homen, Z. (2005.): Marcel pl. Kiepach zaboravljeni izumitelj na polju elektrotehnike. Cris, god. VII, br. 1/2005, str. 113-122.

Žulj, N. (2006.): Križevci i Kalničko prigorje: Križevci, Gornja Rijeka, Kalnik, Sv. Petar Orehovec, Sv. Ivan Žabno: umjetnost, arhitektura, krajolici. Veda, Križevci.
 Peklić, I. (2006.): Komunalno poduzeće Križevci. Cris, god. VIII, br. 1/2006, str. 79-99.
 Balog, Z. (2016.): Križevci: vjekovi slobodnoga kraljevskog grada: grad i spomenici. Veda, Križevci.
www.krizevci.com
www.krizevci.info
www.komunalno.hr